

IOAN AUREL POP

GENEALOGIE ȘI ISTORIE : O FAMILIE BOIEREASCA DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI ÎN SECOLELE XV—XVII

Țară românească pomenită din vechime ca atare (*terra Blacorum*), Făgărașul și-a dezvoltat de timpuriu structuri feudale statale incipiente, contribuind încă din secolul XIII la formarea statului românesc de la sud de Carpați. De aceea este și firească apartenența acestei țări a Oltului la Țara Românească liberă, agregată în jurul centrului de putere din regiunea Câmpulung — Argeș. Așa se explică de ce structura proprietății feudale, instituțiile și mai ales „cei doi termeni fundamentali ai societății feudale“, *boierii și vecinii*, se regăsesc aici până la identitate cu realitățile corespunzătoare de la sud de Carpați¹. Asemănarea este valabilă în aproape aceeași măsură și cu realitățile din Moldova.

Astfel, numeroasele familii boierești din zonă, tratate succint la sfârșitul secolului trecut de către Ioan cavaler de Pușcariu², sunt urmașele vechilor cnezi și voievozi locali din perioada prestatală. În țările românești libere (cele două *libertăți românești*, cum le numea Iorga), feudalitatea incipientă prestatală — cnezimea — s-a transformat parțial după întemeiere în feudalitate adecvată exigențelor statului feudal, devenind boierime. În Transilvania, această transformare nu a putut avea loc, deoarece procesul de formare a statului feudal românesc, început încă din secolul IX, a fost oprit prin cucerirea străină, de implantarea unor structuri feudale occidentale, puse în slujba unui stat ce nu funcționa în nume românesc. De aceea, cnezii transilvăneni, își vor consacra în parte feudalitatea prin înnobilitare și nu prin boierire, cu o singură excepție — Făgărașul, care în perioada când se forma boierimea Țării Românești (prin oficializarea calității de feudal a unei părți a cnezimii) făcea parte din statul românesc sud-carpatic. Se vede acest lucru și din faptul că multe familii boierești făgărașene, când își confirmă stăpânirile, în secolele XVI—XVII și chiar mai târziu, aduc ca temei al acestor confirmări hrisoave sau amintirea unor hrisoave de la domnii munteni — Vlaicu, Mircea, Vlad Dracul, Radu cel Frumos, Laiotă Basarab ș.a. — din secolele XIV și XV.

¹ D. Prodan, *Boieri și vecini în Țara Făgărașului în sec. XVI—XVII*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj“, VI, 1963, p. 170.

² Ioan Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol. I—II, Sibiu, 1892—1895.

O asemenea familie boierească veche, al cărei nume amintește originea sa în rândul feudalității prestatale, este *Judele* din Arpașul de Jos (calitatea de *jude*, după un termen latin sau de *cnez*, după un termen preluat la noi prin filieră slavă, incumba în perioada prestatală și de formare a statului feudal două atribute, legate indisolubil, anume cel de *stăpân* de pământ și de supuși și cel de *judecător*). Genealogia acestei familii este trasată cu cinci generații în urmă de un document emis în 1591 la Alba Iulia³. În acest document, Balthasar Báthory de Somlío, „comite și moștenitor perpetuu al Țării Făgărașului și consilier al preavestitului (prealuminatului) principe al Transilvaniei“ (la acea dată, principe era Sigismund Báthory), dă de știre că, luând aminte și ținând seamă de credincioasele slujbe ale destoinicilor (*agillum*) Stanciul, Oprea, Radul și Bogdan, fiii destoinicului răposat Oprea Stanciul, fiul destoinicului Stoica judele, fiul răposatului Bute sau Buta Judele și ale lui Stanciul, Naneș și Radul, fiii destoinicului răposat Stoica Judele, fiul zisului răposat Stanciul Judele, fiul de asemenea al zisului Stoica Judele, fiul sus-pomenitului răposat Bute Judele; de asemenea, ale lui Stan Judele, fiul sus-numitului răposat Stoica Judele, fiul sus-arătatului răposat Bute Judele; și ale lui Oprea Voican și Bogdan Voican, fiii destoinicului răposat Radul Voican, fiul destoinicului răposat Stoica Voican, fiul sus-pomenitului Bute Judele, pe lângă cele ale lui Frățilă Oprea, fiul zisului răposat Stoica Voican, fiul de mai multe ori numitului răposat Bute Judele, și pe de-asupra ale lui Toader Stoica, fiul sus-amintitului răposat Stoica Voican, fiul des-numitului răposat Bute Judele, adică slujbe ale boierilor săi de mai sus, făcute și aduse de-a lungul timpului atât cetății Făgărașului, cât și lui însuși (lui Balthasar Báthory), le „dăruiește“ acestora „deplina și întreaga jumătate a unui întreg boierit“ din moșia sa numită Arpașul de Jos, aflată în partea de din sus a acestei moșii, așezate în districtul sau Țara Făgărașului. Documentul mai precizează că părinții și strămoșii celor dăruiiți s-au aflat din vechime în stăpânirea pașnică și liniștită a acelei jumătăți de boierit, așa cum ei înșiși, donatarii, se aflau chiar și „în prezent“ (adică la 1591), fapt ce dezvăluie caracterul de confirmare (*nova donatio*) al daniei. Se mai spune că vechile documente asupra proprietății celor din Arpaș s-au pierdut în timpurile feluritelor tulburări care au frământat țara aceasta a Făgărașului. În consecință, Balthasar Báthory, ca „domn“ al Țării Făgărașului, hărăzește acea jumătate de boierit cu toate folosințele și aparținătoarele sale, care țin de ea de drept și din vechime, sub adevăratele hotare și vechile lor margini, amintiriilor bărbați chibzuiți, Stanciul, Oprea, Radul și Bogdan, ca și Stanciul, Naneș și Radul, de asemenea, Stan Judele, Oprea Voican, Bogdan Voican, Frățilă Oprea și Toader Stoica de Arpașul de Jos și tuturor moștenitorilor și urmașilor lor, cu titlul de *nova donatio*, după legea, condiția și dreptul după care boierii Țării Făgărașului își stăpânesc în indiviziune boieriturile, trebuind să presteze cele de cuviință, după obiceiul cel vechi, cetății Făgărașului. Urmează porunca adresată lui Francisc Diacul — provizorul cetății — și celor 12 boieri asesori-jurați ai scaunului de judecată de a proceda

³ N. Densusianu, *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, București, 1885, p. 75—78; Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice despre boierii din Țara Făgărașului*, vol. IV, Sibiu, 1907, p. 138—141, nr. 48.

la punerea în stăpânire, „iuxta morem antiquitus observatum consuetudinemque eiusdem terre nostre Fogaras vestutam“.

Să subliniem câteva din caracteristicile acestui document, care pun în lumină cele mai semnificative elemente ale individualității acestei regiuni românești din Transilvania.

1. Făgărașul este numit țară (*terra*) sau district (*districtus*), nefiind încadrat nici între comitate (sau într-un comitat), nici în *Fundus regius* sășesc.

2. Stăpânul țării este numit domn (*dominus*) sau comite (*comes*), adică aproape așa cum se intitulau altădată suveranii de la sud de Carpați în raport cu Făgărașul.

3. Micii feudali făgărășeni se cheamă *boieri*, ca în Țara Românească și Moldova, fapt confirmat și în *Statutele* din 1508; ei nu sunt asimilați de autorități decât parțial și numai uneori cu nobilimea — feudalitatea oficializată în voievodatul și apoi principatul Transilvaniei —, ceea ce rezultă și din apelativul inferior de *agiles* (chibzuiți), care li se atribuie în documentele de redacție latină.

4. Actul de la 1591, ca și aproape toate celelalte de acest gen nu face decât să confirme vechi stăpâniri, cu hotare bine circumscrise încă de pe vremea autorității domnilor munteni.

5. Porunca de dare și punere în stăpânire (*introductio et statutio*) nu se adresează unui loc de adevărire (capitlu sau convent), cum cerea regula feudală în regatul Ungariei, ci adunării celor 12 boieri jurați.

6. Documentul explică și de ce se procedează astfel: fiindcă intrarea (de fapt, reintrarea) în stăpânirea boieritului se face „după vechea lege respectată și după obiceiul de demult ale acestei țări a noastre a Făgărașului“, adică după rânduiala românească.

7. Dar cea mai frapantă caracteristică a acestui document, din punctul de vedere urmărit în această lucrare, este pomenirea cu patru generații în urmă a înaintașilor donatarilor, fapt ce deschide posibilitatea alcătuirii unui adevărat arbore genealogic al familiei boierești numite *Judele*. Este o familie care a ajuns să stăpânească la 1591, prin 12 membri ai săi (în viață la acea dată), jumătatea unui boierit sau *boieronat*, întocmai cum, în alte regiuni, familiile cneziale sau de origine cnezială își stăpâneau cnezatele sau părțile de cnezate. Identitatea boierit-cnezat este astfel evidentă. Cel mai îndepărtat înaintaș al acestor 12 boieri recunoscuți ca stăpâni în 1591 este, conform documentului, *Buta Judele* (forma de *Bute*, consemnată în act, pare să se datoreze cazului genitiv în care se află totdeauna când este pomenit acest antroponim; pe de altă parte, forma *Buta*, ca nume de familie, s-a păstrat până azi în regiunea Făgărașului). Acest Buta trebuie să fi trăit prin 1450—1470, ceea ce ne face să presupunem că amintirea lui, a fiilor, nepoților și strănepoților lui decedați s-a păstrat în scris, prin mijlocirea unor documente sau poate chiar prin însemnări genealogice. De altfel, preocupări sumare de genealogie la familiile cneziale sau nobiliare românești se cunosc și în alte regiuni ale Transilvaniei în secolele XV—XVI⁴.

Buta Judele pare să fi avut doi fii, anume pe Stoica Judele și pe Stoica Voican, care vor fi fost maturi în jur de 1500. Plecând de la

⁴ Vezi studiul lui A. A. Rusu, din prezentul volum, p. 49—53.

identitatea de nume a celor două personaje, Ioan Pușcariu le consideră una și aceeași persoană, adică socotește că Buta Judele a avut doar un fiu⁵. Sunt, însă, unele argumente împotriva acestei contopiri și identități. Întâi de toate, unul din personaje apare ca *Judele*, celălalt ca *Voican*, încât numele comun de *Stoica* poate să provină de la tatăl lor, în eventualitatea că acesta s-a chemat Buta Stoica. Chiar dacă nu este așa, nu este cu totul neobișnuit ca doi fii ai aceluiași tată să se cheme la fel, mai ales dacă provin din căsătorii diferite, cum poate să se fi întâmplat și în acest caz. Este suficient să amintim exemplul fiilor lui Voicu de Hunedoara, fii pe care documentele latine îi denumesc la fel, anume Ioan (deși erau frați și dinspre mamă). Pe de altă parte, există un element de formă în documentul din 1591 care se opune clar identificării celor doi Stoica : anume Stoica Judele este pomenit prima oară ca străbunic al lui Stanciul, Oprea, Radul și Bogdan ; Stoica Voican apare după câteva rânduri ca bunic al lui Oprea Voican și Bogdan Voican ; dacă cei doi Stoica erau identici, documentul ar fi folosit înaintea numelui lui Stoica Voican unul din termenii consacrați repetiției, anume *dictus*, *prefatus*, *prenominatus*, *antefatus*, *iamfatus*, *nominatus* etc., așa cum se întâmplă invariabil, fără excepție, atunci când un personaj a fost pomenit, iar numele lui reapare. De exemplu, Buta Judele este amintit de șase ori, fapt care face ca de cinci ori, înaintea numelui său, să apară câte unul din acești termeni. Numele lui Stoica Voican este scris în document de trei ori, iar în ultimele două cazuri el este amintit ca *dictus* și *prefatus*. Stanciul Judele apare de două ori, prin urmare a doua oară este consemnat ca *dictus*. Insuși numele lui Stoica Judele, pomenit de trei ori, se supune acestei reguli.

Pe de altă parte, identificarea celor doi Stoica este imposibilă și pentru că, numiți unul Judele, celălalt Voican, ei au dat naștere celor două mari ramuri ale aceleiași familii, ramuri care, prin unii dintre descendenți, au păstrat aceste nume de *Judele*, respectiv *Voican*.

Boierul Stoica Judele a avut doi fii numiți Stanciul Judele și Stan Judele. Ei ar fi trebuit să fie maturi prin 1530—1540. De altfel, un Stanciul de Arpașul de Jos este pomenit în 1511⁶, 1520⁷ și 1527⁸ ca boier asesor-jurat în scaunul de judecată al țării Făgărașului. Celălalt frate însă, Stan Judele, trebuie să se fi născut târziu, deoarece mai era în viață în 1591. Stanciul Judele a avut, la rândul său, un fiu numit Oprea Stanciul (de la care i-au rămas patru nepoți, confirmați ca stăpâni în 1591) și un alt fiu numit Stoica Judele (ca și bunicul său), dăruit și el cu cei trei urmași, întăriți în stăpânire la 1591. Este de notat, pentru rigoarea documentului, că acest Stoica Judele, care va fi trăit prin 1540—1570, nu poartă în fața numelui său vreun atribut de genul *prefatus*, pentru că numele identic cu al său (omonim), consemnat anterior în document, era al bunicului său. Fratele acestui bunic, Stoica Voican, a avut, la rândul său, trei fii : Radul Voican, Frățilă Oprea și Toader Stoica. Ultimii doi sunt încă în viață la 1591. Radul Voican, decedat între timp, este reprezentat la confirmarea din 1591 de către Oprea

⁵ Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice...*, vol. III, p. 105.

⁶ *Ibidem*, vol. IV, p. 87.

⁷ *Ibidem*, p. 97.

⁸ *Ibidem*, p. 588.

Voican și Bogdan Voican, fiii săi. El, ca frate mai mare, trebuie să fi fost copil în 1511, când un Radul, fiul răposatului Stoica era confirmat împreună cu alți boieri (din Viștea) în stăpânirea boieriturilor Viștea de Sus și de Jos și jumătate din boieritul Arpașul de Jos, cu 17 familii de țigani, pe baza unui vechi hrisov de la Mircea cel Bătrân, emis în favoarea strămoșului acestor boieri, numit Costea⁹. Boierul Costea va fi fost dăruiat de domnul muntean în jur de 1400¹⁰. Acest boier poate să fi fost înrudit cu familia lui Buta Judele, dar era și strămoș al boierilor din Viștea, care, cum s-a văzut, mai stăpâneau încă în devălmășie în 1511. Deci, în secolul XVI, boierii din Viștea stăpâneau boieriturile Viștea și jumătate din Arpașul de Jos, cealaltă jumătate a acestui din urmă boierit aparținând familiei boierești Judele. Este interesant, însă, că nici în 1511 boierii din Viștea nu au putut înfățișa hrisovul original de la Mircea cel Bătrân, hrisov căruia ei îi cunosc totuși precis soarta: „din cauza tulburărilor vremurilor și mai ales în timpul atacurilor turcilor, pătrunși aici în vremea răposatului Petru Gereb de Vingard, voievodul Transilvaniei, unele documente privilegiale ale lor au fost luate“¹¹. Petru Gereb a fost voievod în anii 1478—1479, deci documentul face corect referire la campania otomană din aprilie 1479.

Mai greu de urmărit este soarta celor 12 urmași în viață ai lui Buta Judele, consemnați în documentul din 1591. Amintirea unuia din ei o face în mod cert, în împrejurări deosebite, un document de înobilare, emis la 8 august 1596, de către Sigismund Báthory, care se intitula atunci, între altele, principe al Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești¹². Principele dădea de știre că la rugămintile mai multor domni consilieri ai săi și ținând seama de credința și de slujbele credincioase ale lui Bogdan de Arpașul de Jos, îl numără, îl socotește, îl cooptează și îl înscrie, scoțându-l din starea și condiția plebee și nenobilă în care s-a născut și în care a rămas (deci boieria nu era echivalată cu nobilitatea), în ceata și în rândul adevăraților și de netăgăduit nobili ai țării Transilvaniei și Ungariei. Din acel moment — spune privilegiul — acest Bogdan și toți moștenitorii și urmașii săi de ambele sexe vor fi adevărați și neîndoielnici nobili. „Iar în semnul acestei adevărate și perfecte nobilități a lor, le dăm aceste armoarii sau însemne nobiliare, adică scut triunghiular de culoarea cerului, în care, pe un câmp sau pe o pajiste verde, se vede stând un cerb străpuns în gât de o săgeată și pictat în culoarea sa naturală; deasupra scutului este așezat un coif militar (cavaleresc) închis, împodobit cu diademă regală, pe care se vede distingându-se, de asemenea, mai presus de toate, cerbul străpuns în gât de o săgeată, coif din a cărui creastă, căzând în jos foarte frumos pe amândouă părțile scutului, merg de jur împrejur benzi sau panglici de felurite culori, după cum se vede și zugrăvit la începutul sau în fruntea acestei scrisori a noastre prin arta picturii, de către o mână știu-

⁹ N. Densusianu, *op. cit.*, p. 8—9; Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice...*, vol. IV, p. 85—87 și p. 334—335.

¹⁰ Vezi, pentru alte danii ale lui Mircea cel Bătrân în Făgăraș, Ioan A. Pop, *Stăpânirile lui Mircea în Transilvania*, în *RdI*, 1986, tom. 39, nr. 7, p. 688—689.

¹¹ Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice...*, vol. IV, p. 334.

¹² *Ibidem*, p. 154—158.

toare¹³. Boierul Bogdan primește pomenitele însemne astfel ca ele, după obiceiul celorlalți adevărați și însemnați nobili, să fie folosite în lupte, în jocurile cu sulite, dueluri, lupte în doi și alte exerciții militare și nobiliare și pe sigilii, stindarde, vase, inele, brățări, baldachine, case, scuturi, corturi, pânze de corabie, morminte și, în general, pe orice lucruri și scule, în numele adevăratei și sincerei nobilități în care toți și numai singuri oamenii care au starea și treapta acestei demnități și preeminențe se află. Prin urmare, donatorul dorește ca proaspătul nobil făgărășean și urmașii săi să se bucure de toate și de singurele acele onoruri (cinstiri), favoruri, privilegii, libertăți îngăduite și imunități de care ceilalți nobili adevărați și născuți, precum și oameni de arme ai țării Transilvaniei și Ungariei, de drept și după obicei, se folosesc și se bucură în veci.

O scurtă descriere, de două rânduri, face Ioan Pușcariu acestui blazon, deși menționează greșit că cerbul „străpuns prin grumaz de o săgeată”, se vede fugind¹⁴. Dar în două lucrări distincte, același Ioan Pușcariu scrie tot despre un Bogdan de Arpașul de Jos, înnobilit la 8 august 1596 de către Sigismund Báthory și dăruit cu un blazon cuprinzând „scut încadrat cu câmp vânăt și verde, stând într-însul doi corbi și un om cu sulită înarmat”¹⁵. Am fi fost tentați să credem că autorul se referă la celălalt Bogdan de Arpaș (fiul lui Radul Voican): numai că în cazul ambilor Bogdan, Ioan Pușcariu, spune că au fost înobilati împreună cu Oprea, Radul și Stanciul, ceea ce este evident o greșeală, fiindcă același personaj nu putea fi înzestrat cu două blazoane diferite la aceeași dată. Pe de altă parte, Oprea, Radul și Stanciul erau numai frații lui Bogdan, fiul lui Oprea Stanciul și nepotul lui Stanciul Judele. Credem că acest Bogdan și nu unchiul său (Bogdan Voican), a fost înnobilit în 8 august 1596, deși documentul nu-i pomeneste în vreun fel pe frații dăruitului, ci doar pe moștenitorii și pe urmașii săi. Nu cunoaștem ca un alt Bogdan de Arpaș să fi fost înnobilit și dăruit cu blazon la 1596, dar dacă acest lucru s-a întâmplat totuși, nu poate fi vorba decât despre Bogdan Voican, fratele lui Oprea Voican. Așa cum s-a observat, membrii vechii familii boierești a Bogdăneștilor s-au considerat tot boieri și după înobilare. Astfel, într-un document (referitor la această familie) din anul 1639 (nu din 1621, cum scrie Ioan Pușcariu¹⁶), la 43 de ani după înobilarea lui Bogdan, se spune: „și se înapoiază pământul de arătură familiei Bogdăneștilor, fiindcă ține de boieritul lor părintesc ereditar și, până unde ajunge amintirea oamenilor, pământul a fost tot în linie boierească”¹⁷. Pe *verso*-ul acestui document o însemnare în limba română cu chirilice, făcută mai târziu, în veacul XVII, mărturisește despre *forma mentis* românească a acestor boieri: „Locu din sus de drumu țării, peste râiu, de 6 gălete, ce-l țai eu. Adam Grama, acum zălog”¹⁸. În același spirit, un document din 1634 (în care se certifică faptul că boierul Radul Popii

¹³ *Ibidem*, p. 156.

¹⁴ *Ibidem*, vol. III, p. 105; idem, *Date istorice...*, vol. II, p. 414.

¹⁵ Idem, *Date istorice...*, vol. I, p. 112; vol. II, p. 37.

¹⁶ Idem, *Fragmente istorice...*, vol. IV, p. 155.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ N. Densusianu, *op. cit.*, p. 14.

din Arpașul de Jos a zălogit pentru totdeauna un pământ de arătură boierului Radul Comșii, deoarece rudele sale de sânge au refuzat oferta de zălogire) este semnat de Palcu Bogdan Boer, de Ionașcu Tomii Boer și de Stanu Bogdănesii Boer, toți de Arpașul de Jos, fără amintirea în vreun fel a nobilității.

În urbariul din 1632, boierii de la Arpașul de Jos se numeau Bogdan cel Bătrân (*Maior*) — poate este cel înnobilit în 1596, Oprea Aldea — poate fiul lui Oprea și nepotul lui Oprea Stanciul — și Șerb Muntian¹⁹. La 1637 acești boieri erau: Bogdan Boer, Bogdan Stanciul (poate nepot al lui Oprea Stanciul), Bogdan Petru (poate fiul lui Bogdan Boer), Bogdan Bogdan (poate fiul lui Bogdan cel Bătrân), Comșa Stanciul (poate fiu al lui Bogdan Stanciul), Radul Voican (poate fiu al lui Oprea Voican), Oprea Aldea (poate nepot al lui Oprea Stanciul), Popa Vasul și Șerb Munteanul²⁰. În urbariul din 1640, Bogdan Boer este consemnat ca decedat, amintindu-se că, dintre cei trei fii rămași (Ștefan, Petru și Bogdan), Ștefan avea la rândul său doi copii. Tot Ștefan, ca stare materială, dispunea de 15 cai, 10 boi, 5 juninci, 7 vaci, 100 de oi, 50 de porci și 10 stupi²¹. Comșa Stanciul (cu trei copii) avea 1 cal, 6 boi, 3 juninci, 4 vaci, 20 de oi, 16 porci și 2 stupi, iar Oprea Aldea, care era și asesor-jurat în scaun (cu 3 fii) avea 1 cal, 4 boi, 3 juninci, 2 vaci, 12 porci și 2 stupi²².

În ciuda acestei stări materiale relativ precare a unora dintre ei, boierii din Arpașul de Jos și cei din Viștea (cu care erau la origine înrudiți) și-au apărât vreme de aproape jumătate de mileniu rangul boieresc, de la hrisovul străvechi al lui Mircea cel Bătrân până la 1843 (când numai ramura Bogdăneștilor, descinsă din Buta Judele, număra aproape 40 de capi de familie). Am văzut că în 1511 era confirmat un hrisov al lui Mircea cel Bătrân. În 1663, boierii Ladislau, Radul, Oprea Popa, Bârsan și Radul Vasile de Arpașul de Jos obțin o nouă confirmare de la principele Mihail Apafi; în 1725, preoții Popa Dumitru și Popa Nicolae, ca reprezentanți ai familiei Șandru de Viștea, obțin o altă confirmare la Sibiu, în numele împăratului Carol VI; în fine, în 1843, boierii nobili (*nobiles boerones*) Ioan Popa Șandru, Ioan Șandru, Moise Stanciu, Nicolai Cârje și Stănilă Cârje obțin o nouă întărire de la Ferdinand I al Austriei și o transcriere a tuturor actelor anterioare de către capitlul din Alba Iulia²³.

Studiul acestor filiații, înrudiri, înnobilări etc. pune în lumină, de fapt, o lume unică în felul său, într-o țară românească din Transilvania, țară care, deși ajunsă sub stăpânire străină, a păstrat structurile sociale consacrate în țările românești extracarpătice. Documentele pun în lumină deosebirea de viziune și de mentalitate, în modul de a concepe feudalitatea ca structură elitară, între lumea românească a Țării Oltului și autoritățile principatului. Pentru aceste autorități, a fi feudal înseamnă a fi nobil, pe când pentru făgărășeni a fi feudal înseamnă a fi boier. Dacă unii boieri se înobilează, o fac pentru o anumită con-

¹⁹ D. Prodan, *Urbariile Țării Făgărașului*, vol. I, București, 1970, p. 233.

²⁰ *Ibidem*, p. 279.

²¹ *Ibidem*, p. 811.

²² *Ibidem*, p. 812.

²³ Ioan Pușcariu, *Fragmente istorice...*, vol. IV, p. 81—89.

junctură și se folosesc de noul titlu mai ales în afara țării lor. În Făgăraș, chiar și cei nobili rămân ceea ce au fost : boieri.

Documentele mai pun în lumină, pentru veacurile XV—XVII, procesul extrem de interesant al alcătuirii numelor de familie, după atributul de jude (*Judele*) sau boier (*Boer*) după calitatea preotească (*Popa*), prin adoptarea numelui de botez al tatălui (ex. : Oprea Stanciul = fiul lui Stanciul ; Bogdan Bogdan = fiul lui Bogdan), prin transformarea în nume de familie a unui toponim, prin trecerea în genitiv a numelui tatălui, mai rar al mamei, prin adoptarea unor porecle etc. Străvechiul specific românesc al acestor nume, chiar și al celor de origine slavă, se vede și prin articularea lor cu articolul hotărât enclitic — *l* : Radul, Stanciul, Vasul ș.a., fapt care se întâmplă frecvent și în Hațeg, Banat, Maramureș, Beiuș.

Exemplul Făgărașului este edificator pentru vitalitatea acestor mărunte familii nobile române, care și-au păstrat specificul până în epoca solidarităților moderne și care, în preajma anului 1800, erau în număr de cel puțin 12 000 în întreaga Transilvanie, în Banat, Crișana și Maramureș. Așa cum și-au apărut rânduielele românești în Evul Mediu, aceste familii (neînstrăinate fiindcă nu s-au lăsat desprinse de autono-miile lor) au alcătuit nucleul mișcării naționale în veacul *supplex*-urilor și mai târziu.

Familia Judele în Arpașul de Jos

